

ORIGINAL RESEARCH PAPER

Identifying and explaining the underlying factors of curriculum based on resilience and skills needed by primary school teachers

Setare, Mousavi*,¹

¹ Ph.D in Curriculum Planning, Independent Researcher, Guest lecturer, Isfahan, Iran.

ABSTRACT

Keywords:

- . curriculum
- . resilience
- .teacher
- . teacher skills
- . teacher skills

.Corresponding author
✉ setarehmousavi@gmail.com

Background and Objectives: The purpose of this study was to identify and explain the underlying factors of curriculum based on resilience and skills needed by primary school teachers. **Methods:** This research is applied and qualitative method is used. The statistical population was a group of Farhangian University professors (20 experts in the field of educational management and elementary education), teachers (20 exemplary teachers in the festival of superior teaching models) and educational science specialists (20) in 1401, who were sampled - Targeted recruitment of 60 of them were selected. Research data was collected through semi-structured interviews. To determine the validity of the interview, content validity was used, and the reliability of the interview form was checked by placing a summary of the content and the determined categories at the disposal of the experts.

Findings: Qualitative findings were analyzed based on itemization and categorization. According to the results of the research, the most important characteristics needed by resilient teachers include personality traits (high self-awareness in teaching problem-solving skills, etc.), teacher's specialized knowledge (specialized efficiency, etc.), teacher's professional skills (problem-solving skills, etc.). .), the teacher's teaching method (cultivation of spirituality and faith, etc.), interaction (empathic communication, etc.), discipline (oriental control, etc.), monitoring and evaluation (self-monitoring, etc.), classroom atmosphere (enthusiasm, etc.), educational technology (educational films, etc.) and the most important features of the elements of the curriculum based on resilience, including goals (candor, psychological science, skill-oriented), content (interdisciplinary and constructivism), The teaching activities are learning (interactions and teaching life skills) and evaluation (multiple approach). **Conclusion:** A resilient teacher as a curriculum implementer can create a platform for implementing an efficient and effective curriculum, and finally, capable, resilient learners and cultivate the master.

ISSN (Online): 2980-7948

DOI: 10.48310/jcdr.2024.16083.1098

Received: 2024-03-28 Reviewed: 2024-06-15 Accepted: 2024-07-21 pp: 83-100

Citation (APA): Mousavi,S. (2024). Identifying and explaining the underlying factors of curriculum based on resilience and skills needed by primary school teachers. *Journal of research in curriculum studies*, 3(2), 83-100.

 <https://doi.org/10.48310/jcdr.2024.16083.1098>

شناسایی و تبیین عوامل زمینه ساز برنامه درسی مبتنی بر تاب آوری و مهارت‌های مورد نیاز معلمان مدارس ابتدایی

مقاله پژوهشی

ستاره موسوی^{۱*}

۱. دکتری تخصصی برنامه‌ریزی درسی، پژوهشگر آزاد، مدرس مدعو، اصفهان، ایران setarehmousavi@gmail.com

چکیده

پیشینه و اهداف: هدف این مطالعه، شناسایی و تبیین عوامل زمینه ساز برنامه درسی مبتنی بر تاب آوری و مهارت‌های مورد نیاز معلمان مدارس ابتدایی بوده است. **روش‌ها:** پژوهش از روش کیفی استفاده شده است. جامعه آماری جمعی از اساتید دانشگاه فرهنگیان (۲۰ نفر)، معلمان (۲۰ نفر) و متخصصان علوم تربیتی (۲۰ نفر) در سال ۱۴۰۱ بودند، که به روش نمونه‌گیری هدفمند ۶۰ نفر از آنان انتخاب گردید. داده‌ها از طریق مصاحبه نیمه ساختار یافته گردآوری گردید. روایی محتوا و پایایی فرم مصاحبه بررسی شده است. **یافته‌ها:** مهم‌ترین ویژگی‌های معلمان تاب آور شامل ویژگی‌های شخصیتی (خودآگاهی بالا و...)، دانش تخصصی (کارآمدی و...)، مهارت حرفه‌ای (حل مسئله و...)، شیوه تدریس (پرورش معنویت و...)، تعامل (ارتباط همدلانه و...)، انضباط (کنترل مداری و...)، نظارت (خود نظارتی و...)، فضای کلاسی (نشاط و...)، فناوری آموزشی (فیلم های آموزشی و...) و مهمترین ویژگی‌های برنامه درسی مشتمل بر اهداف (صراحت و...)، محتوا (سازنده گرایی)، فعالیت‌های یاددهی یادگیری (مهارت‌های زندگی) و ارزشیابی (رویکرد چندگانه) می باشد. **نتیجه‌گیری:** معلم تاب آور می-تواند فراگیری تاب آور پرورش دهد.

DOI:
10.48310/jcdr.2024.16083.1098

واژه‌های کلیدی:

برنامه درسی، تاب آوری، معلم
معلم تاب آور، مهارت‌های معلم

۱. نویسنده مسئول
setarehmousavi@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳-۰۱-۰۹ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳-۰۳-۲۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳-۰۴-۳۱ شماره صفحات: ۱۰۰-۸۳

COPYRIGHTS

©2021 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publishers.

مقدمه

کلاس درس به عنوان خرده سیستم نظام آموزشی به تبع تحولات و تغییرات اجتماعی و آموزشی در حال تغییر است. از میان عناصر کلاس درس، نقش معلم و سبک مدیریتی او در تحقق اهداف آموزشی و تربیت دانش‌آموزانی متناسب با جهان امروز بسیار مهم و اساسی است (Ray, 2004). معلمان در کلاس باید از فن رهبری در بکارگیری روش‌های صحیح در تحقق اهداف آموزشی آگاه باشند تا استفاده از روش‌ها و فنون صحیح و مناسب، نتایج مطلوبی را عاید کنند. اگر باور داریم که جوامع بشری به طور مدام دستخوش تغییر و تحول است، باید قبول کرد که این تحولات ناشی از دگرگونی‌هایی است که در نظام آموزشی صورت می‌گیرد. در چنین جوامعی تنوع و پیچیدگی نیازها بیشتر گشته و برای ارضای این نیازها، به علوم و فنون پیچیده‌تر نیاز است و بدیهی است که کسب علوم و فنون در سایه‌ی روش‌های پیچیده امکان‌پذیر خواهد بود، بنابراین وظیفه و مسئولیت معلمین روز به روز سنگین‌تر می‌گردد، چرا که روش‌های سنتی متداول تدریس، قادر به هدایت افراد به سوی یک تحول عمیق نخواهند بود (صفوی زاده و آقا حسینی، ۱۳۸۶).

کلاس درس، بدون وجود مهارت‌های موثر و قادر به تدوین قوانین معقول و منطقی و اجرای آن، نمی‌تواند فعالیت مطلوبی داشته باشد (گلاسر، ۱۳۹۶). مدیریت کلاس از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است زیرا با اعمال مدیریت صحیح کلاس، معلم می‌تواند رفتارهای مخرب و مزاحم را اصلاح نماید و یک محیط آرام و بدون تنش و درگیری جهت شرکت دانش‌آموزان در یادگیری را ایجاد نماید. اداره‌ی صحیح کلاس و فراهم نمودن جو مشارکت و صمیمیت در محیط آموزشی می‌تواند سطح انگیزش یادگیری دانش‌آموزان را افزایش دهد. لازمه اعمال مدیریت صحیح کلاس درس و ایجاد شرایط مطلوب برای یادگیری، وجود دو پیش درآمد می‌باشد. یکی اینکه معلم فردی کارا باشد. دوم جامع‌الاطراف بودن معلم است. از مهمترین اصول کلاس داری، کارایی و جامع‌الاطراف بودن معلم است. معلم کارا، معلمی است که تسلط بر مطالب درسی داشته؛ کارها و اعمال او سازمان یافته و منظم و دارای اعتماد بنفس است، به دانش‌آموزان اعتماد داشته و صبور و شکیبا می‌باشد (حاتمی، ۱۳۹۵). در این راستا اهمیت آموزش تاب‌آوری در کلاس درس در ارائه مدیریت کلاسی کارآمد بیش از پیش مورد تاکید است.

تاب‌آوری صرفاً مقاومت منفعل در برابر آسیب‌ها یا شرایط تهدیدکننده نیست، بلکه فرد تاب‌آور مشارکت‌کننده فعال و سازنده محیط پیرامونی خود است (میکاییلی، گرجی و طالبی، ۱۳۹۰).

گارمزی و ماستن (۱۹۹۱، نقل از محمدی، ۱۳۸۴) تاب‌آوری را فرایند یا توانایی سازگاری موفقیت آمیز به رغم شرایط چالش‌انگیز و تهدیدکننده تعریف کرده‌اند. به بیان دیگر تاب‌آوری، سازگاری مثبت در واکنش به شرایط ناگوار است (والر، ۲۰۰۱ به نقل از سامانی و همکاران، ۱۳۸۶). به طور کلی واژه تاب‌آوری به عوامل و فرایندهایی اطلاق می‌شود که خط سیر رشدی را از خطر به رفتارهای مشکل‌زا و آسیب‌روانشناختی قطع کرده و به رغم وجود شرایط ناگوار به پیامدهای سازگارانه منتهی می‌گردد (محمدی، ۱۳۸۴). محققان تاب‌آوری و آسیب‌پذیری را دو قطب متضاد یک پیوستار می‌دانند. یافته‌های جاهد مطلق و همکاران (۱۳۹۴) نشان داد که آموزش برنامه تاب‌آوری می‌تواند به عنوان یک روش مداخله‌ای مفید برای کاهش فشار روانی دانش‌آموزان به کار رود.

در این راستا با توجه به جایگاه مولفه تاب‌آوری در رشد و بسط روانشناختی و حرفه‌ای افراد از یک سو (عیسی‌نژاد و حیدریان، ۱۳۹۸؛ پاک‌پور و همکاران، ۱۴۰۰؛ حسینی، نجفی و خیامی، ۱۴۰۲؛ قاسمی و میری، ۱۴۰۲) و نقش برنامه‌های درسی به مثابه قلب آموزش و پرورش و تسهیل‌کننده اهداف چندگانه نظام آموزش و پرورش (آقایی و همکاران، ۱۴۰۰؛ ملکی، ابراهیم کافوری، خسروی، ۱۳۹۵؛ رضایی و سیری، ۱۴۰۰) و ضرورت آمادگی روانشناختی معلمان در عرصه فعالیت‌های حرفه‌ای (مطلبی و کیانی، ۱۳۹۶؛ پاک‌مهر و غلامزاده، ۱۴۰۱؛ دژبان، ارشدی و سماواتیان،

۱۳۹۹) و به خصوص کم توجهی به مولفه تاب آوری در برنامه‌های درسی در پژوهش‌های پیشین، ضرورت انجام پژوهش حاضر، پیش از پیش احساس می‌شود. پژوهش‌های قبلی بیشتر به تبیین ارتباط برنامه درسی مبتنی بر تاب آوری و مولفه های روانشناختی پرداختند و کمتر پژوهشی به طور عمقی و اکتشافی ویژگی‌ها و ملزومات برنامه درسی مبتنی بر تاب آوری موثر و کارآمد را مورد بررسی قرار داده است. در این راستا تحقیق حاضر با روش توصیفی تحلیلی به بررسی و تبیین مولفه های برنامه درسی مبتنی بر تاب آوری و معلم تاب آور از دیدگاه صاحب‌نظران، اساتید می‌پردازد.

شواهد نشان می‌دهد مهارت های تاب آوری، اثر مثبتی بر عملکرد شغلی معلم تاب آور دارد (شب زندارقدیم، و حاجتی سسمسی، ۱۴۰۲) و رضایت مندی شغلی و تاب آوری دارای ارتباط متقابل می‌باشند و می‌توان با اجرای مداخله های مناسب بر هر یک، خواه تاب آوری و یا رضایت مندی شغلی، سطح متغیر دیگر را ارتقا بخشید و از این ارتباط برای توانمندسازی روان شناختی معلمان بهره جست (ابراهیمی قوام آبادی، ۱۳۹۰) مثلاً هنگام تدریس کردن که اغلب با خستگی همراه است، تاب آوری معلمان بسیار موثر می‌باشد. مطالعات نشان می‌دهند که معلمان تاب آور، در هنگام مشکلات توانایی مقابله با شرایط استرس زا را توسعه می‌دهند بر این اساس، آنچه به مدیران و مسئولان در آموزش و پرورش کمک می‌کند تا در هنگام بروز رویدادهای غیرمنتظره و شرایط بحران، کارآمدی و توانایی معلمان خود را حفظ کنند، ویژگی‌های مربوط به تاب آوری، بلوغ فردی، احساس خودکارآمدی و نگاه به آینده و واکنش مثبت نسبت به محیط است (منتظری و فیضی، ۱۴۰۲) شناخت ویژگی‌های معلمان تاب آور و مولفه های برنامه درسی تاب آور، ضروری است. زیرا علاوه بر آگاه شدن، بتوان راه کارهایی علمی و فنی در جهت افزایش تاب آوری معلمان ارائه داد، که در نتیجه منجر به پایداری روحی و جسمی و بهبود عملکرد حرفه ای آنان و در نهایت تربیت فراگیرانی کارآمدتر خواهد شد. در نتیجه برنامه درسی که تاثیر بسزایی در تغییر تاب آوری دانش آموزان صورت دهد، بسیار مفید و حائز اهمیت خواهد بود. مدرسه به طور عام و کلاس درس به طور خاص به عنوان مهمترین واحد اجتماعی که کودک عضوی از آن است در تحول ساخت های شناختی، اجتماعی و عاطفی نقش بسزایی دارد. با توجه به موارد ذکر شده اهمیت اول پژوهش این است که از آنجا که معلمان مجریان اصلی برنامه های درسی هستند، شناسایی و توجه به مسائل و روانشناختی آنها به منظور کاهش بار عاطفی معلمان می‌تواند موثر باشد. اهمیت دوم اینست که به نظر می‌رسد بعضی از عوامل با فشار روانی وارد بر معلمان به ویژگی‌های برنامه های درسی مرتبط است. با شناسایی ویژگی‌های معلمان تاب آور و برنامه های درسی تاب آور می‌توان به متخصصان و دست اندرکاران این کودکان کمک کرد تا ساختار موجود در فضای کلاس را بهتر بشناسند و جهت کمک، مشاوره و راهنمایی معلمان و مداخله به هنگام آگاهانه‌تر عمل کنند. سومین اهمیت این پژوهش عبارتست از اینکه رشد و پرورش تاب آوری معلمان گام بزرگی در جهت حفظ و ارتقاء سلامت روان نسل آتی است. هدف تاب آوری پیشگیری از وقوع نارسایی ها و ناراحتی های روانی و رفتاری، درمان و یا کاهش آن است.

در این راستا، با توجه به اهمیت تاب آوری در رشد فردی و اجتماعی فراگیران از یک سو و نقش آموزش در نهادینه‌سازی این مولفه روانشناختی پژوهش حاضر به بررسی نشانگرها و ویژگی‌های برنامه درسی مبتنی بر تاب آوری پرداخته است. در این پژوهش با دنبال پاسخ به سوالاتی هستیم اولاً "یک معلم برای اینکه در برنامه درسی مبتنی بر تاب آوری موفق باشد، باید دارای چه مهارت‌هایی باشد؟ در ثانی برنامه درسی مبتنی بر تاب آوری شامل چه عناصری می‌شود؟

پیشینه پژوهش

در پژوهش حسینی (۱۴۰۲)، وظایف و مسئولیت‌های معلم به عنوان یک شهروند و به عنوان یک معلم و به عنوان یک آموزش دهنده اعتقادات و اخلاق و احکام دین مورد بررسی قرار گرفته است. اهم مباحثی که در این پژوهش آمده

است عبارتند از: بررسی ملزومات جنبه الگویی معلم دروس الهیات، پیشگیری از شکل گیری انگاره منفی در ذهن دانش آموز در مورد دین و دینداری، بیدار کردن فطرت حق گرایی دانش آموز، تکریم دانش آموز، اجتناب از بیان مطلب غیرمستند یا غیرمستدل و اجتناب از پاسخ حدسی به سوالات دینی دانش آموزان و تنظیم رفتارها بر مبنای قاعده طلایی اخلاق.

نتایج پژوهش جابر انصاری و قاسم پور دهقانی (۱۴۰۱) نشان داد که برنامه درسی پنهان بر اشتیاق تحصیلی و سرزندگی تحصیلی و خودکارآمدی تاثیر معنی داری دارد. همچنین خودکارآمدی بر اشتیاق تحصیلی سرزندگی تحصیلی تاثیر معنی داری دارد. همچنین بدست آمد خودکارآمدی در رابطه بین برنامه درسی پنهان و اشتیاق تحصیلی و سرزندگی تحصیلی نقش میانجی در حد متوسط دارد. با توجه به نتایج پژوهش می توان با اجرای برنامه درسی پنهان، اشتیاق تحصیلی، سرزندگی تحصیلی و خودکارآمدی تحصیلی در دانش آموزان را در سطح مطلوبی بالا برد. تدریس را تعامل استاد-دانشجو در کلاس درس گویند که با هدف ایجاد یادگیری پایدار انجام می گیرد. این فرایند در سال های اخیر دارای رویکردهای زیادی شده است. انتخاب رویکرد مناسب تدریس-یادگیری از سوی استاد در کلاس درس وابسته به عوامل زیادی است که از جمله این عوامل، دانشجو می باشد. از سوی دیگر دیدگاه استاد و فلسفه تربیتی او در انتخاب و اجرای رویکرد تدریس-یادگیری تاثیر زیادی دارد. انتظار می رود در نظام تعلیم و تربیت اسلامی و به طور ویژه در دانشگاه فرهنگیان، رویکرد تدریس و یادگیری با توجه به ویژگی های این نظام و دانشگاه انتخاب، اجرا و ارزیابی شود (صحبت لو، ۱۴۰۰).

نتایج پژوهش بهراد پور و همکاران (۱۳۹۴) نشان داد که آموزش تاب آوری به طور معناداری بر بهزیستی روان شناختی و مولفه های آن شامل پذیرش خود، روابط مثبت با دیگران، خودمختاری، تسلط بر محیط، زندگی هدفمند و رشد فردی در زنان ناباور موثر بوده است. به دلیل اثربخشی آموزش تاب آوری بر افزایش بهزیستی روان شناختی زنان ناباور، می توان از این روش به عنوان درمان تکمیلی در کنار درمان های پزشکی سود جست و بنا بر این از آن در راستای افزایش سلامت روان شناختی در این بیماران استفاده کرد.

نتایج پژوهش محمدی و همکاران (۱۴۰۰) نشان داد که آموزش تاب آوری مبتنی بر بازی به طور معناداری موجب کاهش پرخاشگری و مؤلفه های آن (کلامی، جسمانی، کنشی و پرخاشگری کل) به استثنای مؤلفه پرخاشگری رابطه - ای در شرکت کنندگان گروه آزمایش شد بسته آموزش تاب آوری مبتنی بر بازی می تواند به عنوان یک مداخله مؤثر جهت کاهش پرخاشگری کودکان مورد استفاده گیرد.

مک کنوی، تروسدل - کندی، چانگ، جراح و همکاران (Jarrah, & Shukri, 2008) در پژوهشی دریافته اند که مادرانی که تحت آموزش مهارتهای تاب آوری بودند در مقایسه با گروه گواه سبک مقابله ی آنها افزایش یافته و همچنین استرس والدینی آنها کاهش یافته است. کاوه و کرامتی (۱۳۹۶) دریافته اند که برنامه تاب آوری در کاهش استرس مادران دارای کودک مبتلا به ناتوانی یادگیری اثر داشته است.

به نظر می رسد آموزش تاب آوری انعطاف پذیری فرد را افزایش میدهد. این ویژگی باعث افزایش سازگاری افراد با شرایط مختلف می گردد. افراد با تاب آوری بالا در مقابل رویدادهای استرس زا با خوشبینی، ابراز وجود و اعتماد بنفس بیشتری برخورد می کنند. در نتیجه این رویدادها را قابل کنترل میدانند. نگرش خوش بینانه پردازش اطلاعات را موثرتر میکند و فرد راهبردها مقابله فعالتری را به کار میگیرد و توان کنار آمدن با شرایط، تقویت میشود. فردی که دارای تاب-آوری است، چاره ساز و انعطاف پذیر بوده، مطابق تغییرات محیطی خود را وفق میدهد و بعد از بر طرف شدن عوامل فشارزا به سرعت به حالت بهبود باز می گردد سیبرت (Siebert, 2007).

نتایج پژوهش محبی، شکری و پورشه‌ریار (۱۳۹۷) نشان داد که در کوتاه مدت و بلندمدت برنامه آموزش تاب آوری در افزایش ارزیابی های شناختی سازشی، راهبرد مقابله فعال و هیجان های مثبت و در کاهش ارزیابی شناختی مبتنی بر تهدید و هیجان های منفی دانش آموزان دختر مؤثر بود. در مجموع، نتایج این بررسی نشان می دهد که برنامه آموزش تاب آوری از طریق تقویت راهبردهای تفکر مثبت، راهبردهای سازشی مدیریت هیجان و همچنین غنی سازی مهارت های رابطه بین فردی، در تحقق ایده ایمن سازی روانی فراگیران به طور تجربی مؤثر است.

در حوزه ی آموزش و یادگیری گاهی دانش آموزان با شرایط تهدید کننده، شکست و ناکامی در انجام تکالیف تحصیلی رو به رو می شوند برای برخورد موفقیت آمیز با این نوع شرایط استرس زا، دانش آموزان علاوه بر خودکارآمدی و توانایی کنار آمدن با استرس و ناراحتی و حل مسائل به شیوهی مطلوب، نیازمند تاب آوری هستند که به نوعی از عزت نفس و سلامت روانی خود در مقابل مشکلات محافظت کنند (مشایخی دولت آبادی و محمدی، ۱۳۹۳).

میزان تاب آوری در بین دانشجو معلمان دختر و پسر بالاتر از حد متوسط بوده است. همچنین نتایج نشان داد که بین تاب آوری دانشجو معلمان دختر و پسر تفاوت معنادار آماری وجود دارد. بدین معنی که میزان تاب آوری در دانشجو معلمان دختر بیشتر از دانشجو معلمان پسر می باشد. همچنین با ارائه چند مدل آموزش تاب آوری در جهان، به ارائه راهکارهای مداخله ای در برنامه درسی دانشجو معلمان در دانشگاه فرهنگیان پرداخته شده است (کلباسی و ذهبیون، ۱۳۹۸).

نتایج مدل گلستانه و تیموری (۱۳۹۸) نشان داد که مسیرهای بین راهبردهای مقابله ای، انگیزش درونی-بیرونی، تنظیم هیجانی، عملکرد خانواده و هوش معنوی با تاب آوری معنی دار می باشد. روابط بین تاب آوری با متغیرهای پیامد آن مانند کیفیت زندگی و عملکرد شغلی معنی دار بود اما با متغیر خودکارآمدی رابطه معنی دار نبود. نتایج مدل کلی نشان داد شاخص های مدل پیشنهادی از برازش قابل قبولی برخوردارند. به منظور برازندگی بهتر، مدل اصلاح شده بررسی شد. نتایج دلالت بر بهبود شاخص های برازش مدل اصلاح شده داشت. بر این اساس نتیجه گیری می شود که افزایش تاب آوری معلمان موجب افزایش کیفیت زندگی آنان خواهد شد.

نتایج و یافته های زین آبادی و خباره (۱۳۹۹) نشان دادند که تاب آوری یک مفهوم چندبعدی و شامل ابعاد شناختی، عاطفی، اجتماعی، رفتاری و فیزیکی/ جسمانی می باشد. تاب آوری معلمان نه فقط یک مفهوم علمی-فنی، بلکه نوعی بودن توأم با آرامش و فرهیختگی اندیشه و رفتار است که از دو جهت برای معلمان به عنوان الگوی فکری و رفتاری دانش آموزان مورد توجه است؛ از یکسو تاب آوری، شناخت و اندیشه و رفتار معلم را در موقعیت های مختلف به ویژه آن ها که توأم با خستگی و اضطراب خاطر است، نشان می دهد و این خود رفتاری متین و آرام و تأثیرگذار در شخصیت وی پدید می آورد که در چنین فضای یادگیری، دانش آموزان به درجات بالاتری به اهداف آموزشی و پرورشی مدرسه و کلاس درس نائل می شوند. از جانب دیگر، دانش آموزان و معلمان در تعامل با یکدیگر، ظرفیت های روحی و اخلاقی تأثیرگذاری که تاب آوری نشان دهنده آن هاست را در مدرسه درک کرده و الگوی اندیشه و رفتار خود قرار خواهند داد.

هدف پژوهش زارعان و همکاران (۱۴۰۰) آن است که با توجه به بافت فرهنگی و اجتماعی خانواده های ایرانی و با توجه به تجربیات زیسته آنان، شاخص های الگوی تاب آوری خانواده را تهیه و تدوین نماید. داده های این پژوهش با استفاده از مصاحبه های نیمه ساختار یافته از تعداد ۱۵ نمونه که به روش نمونه گیری هدفمند انتخاب شدند، استخراج گردید و برای نمونه گیری از مقیاس تاب آوری خانواده (FRAS) استفاده شد. داده ها با روش نظریه زمینه ای و کدگذاری اشتراوس و کوربین تحلیل شد. پس از مشخص شدن مقوله ها برای تعیین روایی محتوایی الگوی مستخرج، از نظر ۸ متخصص نیز استفاده گردید. طبق یافته های پژوهش، مؤلفه انطباق با واقعیات هستی به عنوان هسته مرکزی الگو معرفی شد. مؤلفه نظام باورها به عنوان عامل علی الگو و راهبردهای ارتباطی و انطباقی به عنوان راهبردهای اصلی

الگو شناسایی شدند. همچنین سه مؤلفه تاریخیچه خانوادگی، بافت فرهنگی و دسترسی به منابع حمایتی اجتماعی، به عنوان عوامل زمینه ای الگو معرفی گردیدند.

نتایج تحقیق افکاری، قادری و عمرانی (۱۴۰۰) نشان داد که آموزش معکوس بر تاب آوری تحصیلی دانش آموزان تأثیر بسزایی دارد، به طوری که ۰/۵۶ تاب آوری تحصیلی دانش آموزان دختر پایه ی یازدهم در درس انسان و محیط زیست را ارتقاء می بخشد. در نهایت، پیشنهاد نمودند که مدیران مدارس زمینه‌ی مشارکت معلمان در کارگاه های راهبردهای نوین تدریس را فراهم نمایند تا معلمان بتوانند از رویکردهای نوین تدریس از جمله آموزش معکوس در کلاس های درس بهره مند گردند.

نتایج حاصل از پژوهش موسوی و جمالی (۱۴۰۲) حاکی از آن است که برنامه تاب آوری پنسیلوانیا در ارتقای تاب آوری دانش آموزان موثر است و آموزش برنامه تاب آوری پنسیلوانیا را می توان مداخله موثر و کارآمدی در نظر گرفت که در ارتقای سطح تاب آوری دانش آموزان نقش چشمگیری دارد.

یافته های پژوهش آنتونیو (Antonio, 2010) نشان داده که معلم از استراتژیهای مختلفی شامل کمک طلبی، حل مسئله، مدیریت روابط دشوار و در جستجوی بازسازی و اصلاح استفاده میکنند این استراتژیها در ایجاد منابع و حمایت اضافی و مسئولیت برای موفقیت و امنیت منابع معلمان به معلمان تازه کار، مهم هستند (Özbek, 2012).

محققانی همچون استرنبرگ بر آموختنی بودن تاب آوری تاکید ورزیده اند و از سویی دیدگاه یادگیری اجتماعی بندورا بر نقش الگوها در شکل گیری رفتار تاکید دارند. پر واضح است یکی از مهمترین و تاثیر گذار ترین الگوها در شکل دادن رفتار و صفات دانش آموزان، معلمان هستند که می‌توانند با رفتار و گفتار خود در همه زمینه ها از جمله افزایش تاب‌آوری و تحمل دانش‌آموزان موثر باشند. در این پژوهش سعی شد ضمن بررسی نقش الگویی معلم در افزایش تاب‌آوری، راهکارهایی که ساده و عملی منجر به افزایش تاب‌آوری و تحمل دانش‌آموزان می‌شود (ایمانی زاده و ملک احمدی، ۱۳۹۷).

روش

پژوهش حاضر، توصیفی- تحلیلی است. در انجام بخش های مختلف این پژوهش به تناسب موضوع، رویکرد کیفی^۱ از نوع اکتشافی به کار رفته است. از روش کیفی، برای جمع آوری اطلاعات از جامعه آماری جمعی از اساتید دانشگاه فرهنگیان (۲۰ نفر استاد متخصص در زمینه مدیریت آموزشی و آموزش ابتدایی)، معلمان (۲۰ نفر معلم نمونه در جشنواره الگوهای تدریس برتر) و متخصصان روانشناسی تربیتی و علوم تربیتی (۲۰ نفر) در سال تحصیلی ۱۴۰۲ بودند، در مورد آموزش تاب آوری و مهارتهای مورد نیاز معلمان در این زمینه استفاده شده است. جامعه آماری این پژوهش را صاحب نظران و متخصصان آموزشی تشکیل می دهند. در این پژوهش با ۶۰ نفر از صاحب نظران آموزشی و معلمان برگزیده و با تجربه مصاحبه نیمه ساختار یافته انجام گرفته است که نمونه این پژوهش بوده اند. ملاک انتخاب نمونه صاحب‌نظرانی بودند که در زمینه آموزش تاب‌آوری، تدوین برنامه های درسی کارآمد، تدوین بسته های آموزشی روانشناختی، آسیب‌های اجتماعی و رشد حرفه ای معلمان تخصص داشته و صاحب پژوه و دوره هایی برگزار کردند.

روش نمونه گیری اولیه برای انتخاب صاحب نظران و متخصصان در این پژوهش، هدفمند بوده است (کرسول، ۲۰۰۷). در واقع افرادی انتخاب شده اند که در رابطه با موضوع این پژوهش، «نمونه های بارز» به شمار آمده و از اطلاعات ارزشمندی برخوردار بوده اند ویلیامز (Williams, 2006). علاوه بر روش نمونه گیری هدفمند، در جریان مصاحبه ها از روش نمونه گیری شبکه ای نیز استفاده شده است (Noy, 2008). در این شیوه، از اولین مصاحبه شوندگان

¹- qualitative

خواسته شده است تا افراد دیگری را که برای انجام مصاحبه پیرامون موضوع پژوهش مناسب می‌دانند، معرفی نمایند. ابزار جمع آوری داده‌ها در این پژوهش، مصاحبه نیمه ساختاریافته بوده است. روایی فرم مصاحبه از سوی متخصصان صاحب‌نظران آموزشی، بررسی و تأیید گردید. پایایی فرم مصاحبه با قرار دادن خلاصه مطالب و مقوله‌های تعیین شده در اختیار سه نفر آگاه به روش‌های پژوهش کیفی و اعمال نظرهای آنان بررسی شده است.

برای تحلیل اطلاعات حاصل از مصاحبه‌ها، می‌توان با استفاده از مراحل، گزاره‌ها و دیدگاه‌های مصاحبه‌شوندگان را تحلیل کرد کرسول، کمبل و همکاران ماسون (Campbell, McNamara., & Gilory, 2004, Mason, 2002, Creswell, 2007). به طور معمول برای تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه از چند مرحله یا گام استفاده می‌شود که عبارتند از: فراهم سازی داده‌ها، سازماندهی داده‌ها، تقلیل و تلخیص داده‌ها، قالب مقوله‌ها از طریق کدگذاری و متمرکز و ترکیب کردن کدها و در نهایت، ارائه داده‌ها به صورت تصویر، جدول یا بحث کرسول (Creswell, 2007) به این طریق در پژوهش حاضر نیز مراحل تجزیه و تحلیل داده‌ها به صورت فوق انجام گردید. به این صورت که مصاحبه‌ها به صورت حضوری و با ضبط صوت انجام و سپس با پیاده سازی گفته‌های افراد، مقوله بندی آنها انجام شده و پس از تعیین پایایی، مقوله بندی و موارد مطرح شده و گزاره‌ها در مقوله‌های مربوطه قرار گرفت و در نهایت یافته‌ها به صورت جدول و بحث ارائه گردیده است.

یافته‌ها

۱. یک معلم برای اینکه در برنامه درسی تاب آوری محور موفق باشد، باید دارای چه مهارت‌هایی باشد؟

جدول ۱- مقوله بندی ویژگی‌های معلمان تاب آور

کدگذاری باز	کدگذاری محوری		کدگذاری گزینشی
	مقوله‌های اصلی	مقوله‌های فرعی	
- حضور به موقع، آراستگی ظاهر، صادق بودن، مجهز به دانش روز (فارغ التحصیل تربیت معلم)، (مصاحبه شونده شماره ۱).	معلم	ویژگی‌های شخصیتی معلم	خودآگاهی بالا در تدریس، مهارت حل مسئله در جریان فعالیت، مدیریت خشم، مدیریت اضطراب و استرس، انعطاف پذیری، مسئولیت پذیری، صبر و حوصله، نقش رهبری، مسئولیت پذیری فردی و پذیرش نقش‌های معنی‌دار، توجه به فعالیت‌های فرهنگی و هنری در تدریس، توجه به نیازها و ویژگی‌ها و تفاوت‌های فردی دانش-برقراری رابطه‌ی توأم با احترام متقابل با آموزان، دانش آموزان، عدم تبعیض و اجرای عدالت آموزشی و رفتاری، جدیت، اقتدار و قاطعیت، توانایی کنترل خشم و عصبانیت
- پویایی، خلاقیت، رویکردهای مسئله محور و برانگیختن دانش آموزان (مصاحبه شونده شماره ۲).			به روز بودن اطلاعات از طریق آموزش ضمن خدمت و شرکت در جشنواره‌ها و مطالعه منابع، تسلط علمی بر موضوعات درسی، دانش و آگاهی در زمینه تجزیه و تحلیل واقع بینانه مشکلات شخصی، کارآمدی تخصصی، بینش نسبت به
- حضور به موقع و مدیریت زمان،، ایجاد انگیزه‌ی مناسب، استفاده از روش‌های نوین تدریس، گروه بندی دانش آموزان به شیوه‌های متنوع، تشویق و ترغیب بجا، و تعامل با اولیاء دانش آموزان اهتمام لازم را بعمل آورد. ارتباط مستمر و تنگاتنگ با همکاران، شرکت و اجرای طرح‌های درس پژوهی (مصاحبه شونده شماره ۸)			

1 -preparing

2 -organizing

3 -reducing

4 -condensing

تدریس و تخصص خود، توانایی شناخت راه حل‌های مختلف		
مهارت ادراکات مثبت از دیگران، مهارت احساسات مثبت از دیگران، ایجاد انگیزه در فراگیران، انتخاب اهداف برد - برد در روابط، مهارت‌های حل مسئله مهارت‌های تعامل بین فردی، مجادله و مقابله با بازخوردها و باورهای فاجعه‌پندارانه، مهارت‌ها و راهبردهای اجتماعی شامل مهارت‌های گفت و گو، جرات مندی و گوش دادن	مهارت حرفه ای معلم	<p>- تلفیق بازیهای فکری در تدریس، استفاده از کتابهای غیردرسی در فعالیتهای یادگیری، بازدید علمی، محوریت دادن بر کارهای گروهی، خوش رو و خوش اخلاق، پیاده سازی رویکرد همتایی، معرفی کتابهای آموزنده (مصاحبه شونده شماره ۵۰).</p>
توجه به سطوح شناختی، عاطفی و روانی- حرکتی شناختی با تفاوت‌های فردی در ادراک، تأکید بر اهمیت نقش افکار و خودگویی، طراحی آموزشی و طرح درس، دادن فرصت تفکر به فراگیران جهت یادگیری، ارائه تکلیف بر اساس توانایی و ویژگی دانش آموزان، تلفیق درس هنر با سایر دروس استفاده از طنز، حکایت و مثال برای کمک به یادگیری و جذابیت کلاس، پرورش حس معنویت و ایمان، استفاده از پدیده‌های طبیعی و مفاهیم زندگی در تدریس، استفاده از نمایش و شیوه عملی در تدریس، آموزش راههای کنار آمدن با استرس، آموزش خودآگاهی، آموزش مهارت‌های زندگی، استراحت، بازی و ورزش در تدریس، افزایش سازگاری و تحمل در حیطه فردی، پرورش اعتماد به نفس	شیوه تدریس معلم	<p>- برقراری رقابت سالم بین بچه‌ها، داشتن روابط خوب با بچه‌های کلاس، ارائه مطالب کمک درسی، برگزاری آزمون‌های مختلف، تشویق دانش آموزان به درس خواندن، گروه بندی آنان به گروه‌های ضعیف و قوی، گوش دادن به راه حل‌های بچه‌ها و مشارکت و واگذاری آنان در فعالیت‌های کلاسی، و ارائه درس به زبان ساده (مصاحبه شونده شماره ۴۵).</p> <p>- تلاش در جهت اهداف آموزشی و تربیتی، برقراری ارتباط و کنترل و هدایت و پویایی کنش و واکنش. کلاس متعادل، ایجاد چالش (مصاحبه شونده شماره ۲).</p> <p>- معلم در نقش رهبر برنامه درسی، تسلط بر تکنیک خوب حرف زدن، توانمندی در مدیریت زبان، اتخاذ رویکرد مدیریت کلاس کارآمد، رفتار عادلانه، انتظارات معلم با توجه به نیازهای گروه سنی دانش آموزان، انتقادپذیر و انعطاف پذیر، برقرار بر رابطه دوستانه با دانش آموزان، تشویق موفقیت‌های کوچک و بزرگ، برقراری ارتباط عاطفی، تسلط بر روانشناسی تربیتی و انواع اختلالات رفتاری و یادگیری، (مصاحبه شونده شماره ۲۴).</p>
برقراری ارتباط عاطفی و تعامل با دانش آموزان، ارتباط و تعامل و استفاده از تجارب همکاران، استفاده از دانش آموزان توانا در تدریس و فعالیت‌های یادگیری همکلاسی‌ها، چهارچوب دادن به استرس‌ها	وضعیت فرهنگی اجتماعی	
تدوین قوانین و مقررات کلاسی با مشارکت فراگیران، شفاف سازی قوانین و مقررات و انتظارات کلاسی، توجه به اجرای قوانین و مقررات کلاسی، کنترل و هدایت، کلاس داری و اداره کلاس، قانون مند بودن در فعالیت‌های کلاسی	ساختار آموزشی	
خودنظارتی، نظارت بر یادگیری و فعالیت‌های دانش آموزان، انجام انواع ارزشیابی (ورودی، تکوینی، تکمیلی، مستمر، آزمون‌های عملکردی و ارزشیابی کیفی-توصیفی)، چک کردن تکالیف انجام شده	نظارت و ارزشیابی	
توجه به چیدمان مناسب دانش آموزان، ایجاد فضای همیاری دانش آموزان در کلاس، ایجاد نشاط در کلاس، ایجاد محیط امن و آرام و فضای دوستانه در کلاس، توجه به فعالیت‌های آماده سازی جهت تدریس	امکانات و تجهیزات	فضای کلاسی
طراحی و تولید محتوای آموزشی، استفاده از		

فناوری نوین، استفاده از فیلم های آموزشی در
فناوری کلاس، استفاده از وسایل آموزشی و کمک آموزشی
آموزشی در زمینه آموزش تاب آوری، ساخت وسایل آموزشی
و کمک آموزشی

۲- برنامه درسی مبتنی بر تاب آوری شامل چه عناصری می شود؟

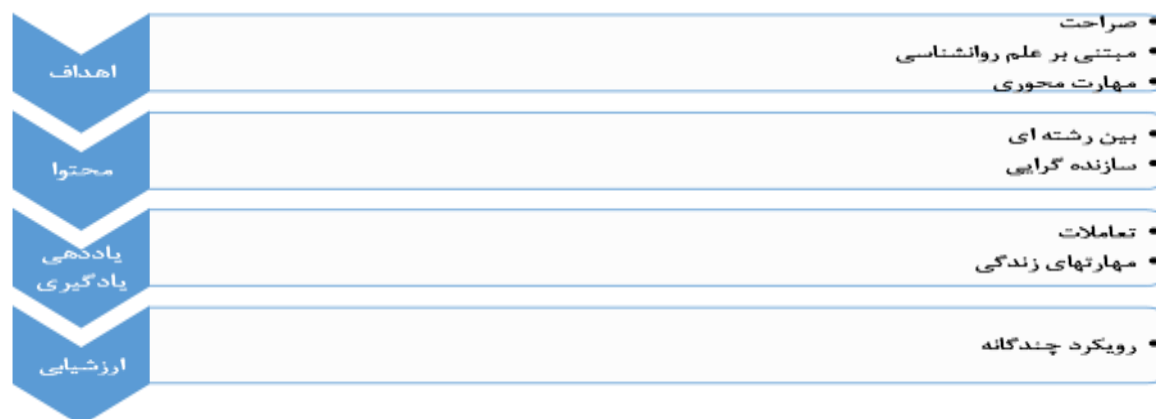
جدول ۲- ویژگیهای عناصر برنامه درسی مبتنی بر تاب آوری

کدگذاری باز	کدگذاری محوری		کدگذاری گزینشی
	مقوله های اصلی	مقوله های فرعی	
- برنامه درسی تاب آوری محور مستلزم کارکردهایی چون طراحی، هماهنگی و رهبری و کنترل و نظارت و ارزشیابی است که به دلیل درهم تنیدگی این کارکردها از یکدیگر تفکیک پذیر نیستند و این امر لزوم برقراری روابط انسانی مطلوب با دیگران و آموزش آن را بیشتر نموده است (مصاحبه شونده شماره ۱۶).	اهداف	آشنایی دانش آموزان با هدف برنامه درسی، اشاره به مفهوم تاب آوری با کمک مثال و نمونه	
- تمام فعالیت های برنامه درسی تاب آوری محور و توجه به چیدمان امکانات و نشستن دانش آموزان و فضای درسی و کلاسی مناسب و توجه به روحیه تک تک دانش آموزان، مدیریت کلاس به کمک خود دانش آموزان، جذب دانش آموزان با برخورد مناسب، شناخت آنان به لحاظ روحی، تسلط بر تدریس و کلاسرداری و مدیریت کلاس، توجه به شخصیت آنان، داشتن فن بیان عالی، مشارکت دانش آموزان در امر تدریس، آماده سازی فضای فیزیکی کلاس، مسئولیت دادن به دانش آموزان و احترام به شخصیت آنها، ارائه بازخورد مناسب به دانش آموزان، تعامل با اولیاء در خصوص وضعیت تحصیلی دانش آموزان از عوامل موثر بر مدیریت کلاس و عملکرد دانش آموزان می باشد (مصاحبه شونده شماره ۳۸).	فعالیت های یاددهی یادگیری	رویکردی تاب آورانه به تدوین هدف های برنامه های درسی، توجه به تاب آوری دانشجویان، در تدوین هدف های برنامه های درسی	
		روشن سازی و صراحت	
		توجه به علم روانشناسی	
		مهارت محوری	
		ارتباط صمیمانه بین معلم و دانش آموزان، تفویض مسئولیت به دانش آموزان، گرم بودن، انسانی بودن و همدلی	
		مهارت های زندگی	
		آموزش تصمیم گیری، آموزش روش های مدیریت تنیدگی، آموزش روش های مدیریت خشم، آموزش حرمت به خود، آموزش مهارت احساسات مثبت از دیگران، آموزش مهارت های تعامل بین فردی، تدارک فرصت هایی برای درک کردن و تبیین کردن جنبه های چالش های مختلف، آزادی برای پیاده سازی و آزمون رویکردهای مختلف آموزش تاب آوری، کاربست روش های نوین تدریس مانند؛ تلفیق فناوری اطلاعات و فناوری اطلاعات و ارتباطات در آموزش تاب آوری، فراهم کردن فرصت های عالی و معنادار برای یادگیری مهارت های تاب آوری، تسلط بر تجربه های کاربردی تاب آوری با توانایی تدریس با کیفیت بالا از طریق مشاهده و	
- معلم تاب آور علاوه بر تدریس، به انجام			

<p>توصیف مستقیم</p> <p>تلفیق مفاهیم و اصول روانشناسی تاب آوری با محتوای درسی، تلفیق آموزه های علوم اجتماعی در راستای دوست یابی</p>	<p>محتوا</p> <p>بین رشته ای</p>	<p>ورزش و بازی و کارهای گروهی و پرسیدن سوالات بیشتر از دانش آموزان توجه نماید، برای ارتباط بیشتر با دانش آموزان بایستی نسبت به برگزاری کلاس های جبرانی و پیگیری وضعیت دانش آموزان خارج از مدرسه و نیز به معرفی کتاب های علمی و آموزنده و کمک آموزشی بپردازد (مصاحبه شونده شماره ۴۸).</p>
<p>کاربرد رویکرد دانش محوری بر پایه خلاقیت و با تاکید بر تقویت همزمان توانمندی های تاب آوری در تدوین محتوا، توجه به تفاوت های فردی فراگیران در حین فرایند تدوین محتوای برنامه درسی، محتوای دلالت کننده به جای تجویز کننده</p> <p>کاربرد رویکردهای نوآورانه در تدوین محتوای برنامه های درسی (آموزش فراگیر محور، آموزشی مبتنی بر مسئله، آموزش مبتنی بر چالش، آموزش در محیط غنی از فناوری)، توجه به سه حیطه دانشی، مهارتی و نگرشی در تدوین محتوا، آموزش محتوا مبتنی بر آموزه های شناختی و فراشناختی</p>	<p>سازنده گرای</p> <p>ارزشیابی</p>	<p>تسلط علمی برنامه ریزان درسی بر موضوع درسی، تدوین برنامه درسی بر اساس ویژگی های دانش آموزان و شیوه ی برقراری ارتباط صحیح با آنها، زمانبندی صحیح کتب درسی، ایجاد جذابیت در برنامه درسی اجرا شده، تلفیق تشویق ها و بازخوردهای به موقع و بازی در یاددهی یادگیری، برنامه ریزی قبلی و ارتباط برقرار کردن، بازخورد متناسب با شخصیت دانش آموزان در کتاب دسی، توجه به سیستم توصیفی، ثبت فعالیت های دانش آموزان، فعالیت های یادگیری با واگذاری مسئولیت به دانش آموزان، مشارکت آنان در فعالیت های آموزشی، استفاده از تجربیات معلمان و همکاران دیگر در تدوین برنامه درسی، اجرای برنامه درسی در فضای باز (مصاحبه شونده شماره ۳۹).</p>
<p>ارزشیابی فهم هنری، فرایند تولید هنری در سطح فردی و جمعی، فراهم ساختن کارنامه ای از ظرفیتهای تاب آوری، توجه متوازن به مهارتهای شناختی، عاطفی و روانی- حرکتی در ارزش یابی</p> <p>کاربرد رویکردهای نوآورانه در ارزشیابی (خود ارزشیابی، مشاهده، تمرینات تیمی)، تأکید بر سنجش قابلیت های تاب آوری</p>	<p>رویکرد چندگانه</p>	

شکل ۱- ویژگی های معلم تاب آور

شکل ۲- برنامه درسی مبتنی بر تاب آور

بحث و نتیجه گیری

هدف این مطالعه، شناسایی و تبیین عوامل زمینه ساز برنامه درسی مبتنی بر تاب آوری و مهارت‌های مورد نیاز معلمان مدارس ابتدایی بوده است. طبق نتایج پژوهش، مهم‌ترین ویژگی‌های مورد نیاز معلمان تاب آور شامل ویژگی‌های شخصیتی (خودآگاهی بالا در تدریس مهارت حل مسئله و...)، دانش تخصصی معلم (کارآمدی تخصصی و...)، مهارت حرفه‌ای معلم (مهارت‌های حل مسئله و...)، شیوه تدریس معلم (پرورش حس معنویت و ایمان و...)، تعامل (ارتباط همدلانه و...)، نظم و انضباط (کنترل مداری و...)، نظارت و ارزشیابی (خود نظارتی و...)، فضای کلاسی (نشاط و...)، فناوری آموزشی (فیلم‌های آموزشی و...) و مهم‌ترین ویژگی‌های عناصر برنامه درسی تاب آور مشتمل بر اهداف (صراحت، علم روانشناسی، مهارت محوری)، محتوا (بین رشته‌ای و سازنده گرایی)، فعالیت‌های یاددهی یادگیری (تعاملات و آموزش مهارت‌های زندگی) و ارزشیابی (رویکرد چندگانه) می باشد.

نظر به این که برنامه درسی مبتنی بر تاب آوری، شامل مؤلفه‌هایی است که آموزش آنها به فراگیران در کاهش رفتارهای پرخاشگرانه مؤثر واقع شده است؛ در تبیین یافته‌های پژوهش باید به نقش این مؤلفه‌ها اشاره کرد. با توجه به این که ارتقا شایستگی‌ها و اعتماد به خود جزء مؤلفه‌های آموزش تاب آوری بود، بنظر میرسد که با افزایش شایستگیها و اعتماد به خود در فرد زمینه شکل‌گیری حرمت خود هم در او پدید می‌آید. با توجه به این که تاب آوری از طریق افزایش سطوح عواطف مثبت باعث تقویت حرمت خود و مقابله موفق با تجربه‌های منفی میشود (حسن زاده نمین، پیمانی، رجبیبور و ابوالمعالی الحسینی، ۱۳۹۸) با افزایش حرمت خود، کودک می‌تواند بر احساس حقارت و ناکامیهای خود غلبه کند و به دنبال جبران آنها از طریق پرخاشگری نیست و بنابراین رفتارهای پرخاشگرانه او کاهش می یابد.

از یافته‌ها اینگونه استنباط می‌شود که تایید دانش آموز توسط معلم و سایر دانش آموزان، موجب عملکرد آموزشی و رفتاری بهتر آنان می‌شود. الگوی شخصیتی و آراستگی ظاهر معلم می‌تواند اقتدار معلم در کلاس درس را ایجاد نماید. آگاهی و تسلط معلم بر موضوعات درسی، اقتدار تخصصی معلم در کلاس درس را فراهم می‌نماید و معلم در راستای ارتقاء دانش تخصصی، همیشه باید جوایای دانش باشد. آشنایی با نظریه‌های یادگیری و مدیریت کلاسی به مثابه مهارت‌های حرفه‌ای ضرورتی برای تدریس و خودکارآمدی معلمین در آموزش برنامه درسی تاب آوری محور است. تسلط معلم بر انواع روش‌های تدریس نیز از جمله ویژگی‌های دیگری است که کیفیت مدیریت کلاس درس معلم را نشان می‌دهد توجه به روش‌های تدریس فعال می‌تواند محیط کلاس درس و فرایند آموزش را شوق انگیز و زمینه‌ساز تحقق اهداف تربیتی و آموزشی را فراهم نماید.

بنابراین معلم و مربی برای برنامه درسی تاب آوری محور در کلاس درس ابتدا باید تلاش نمایند، پیرامون موضوع مطالعه لازم و کافی داشته باشند تا قادر به پاسخگویی به سؤالات و ابهامات باشند و در صورت مواجه شدن با

سؤالاتی که دانش کافی ندارند، سکوت نموده و اظهار ناتوانی نمایند، در چنین صورتی فراگیران با تواضع عالمانه او مواجه می‌شوند. بنابراین فضای کلاس به سمت تعادل و آرامش پیش می‌رود و تحقیق چنین فضایی مستلزم مهارت‌های معلم می‌باشد. یافته‌های این سوال پژوهش با یافته‌های یعقوبی (۱۳۸۴)، گلاسر (Glasser, 2003) سنتر (Santra, 2002) همسو است. لومن (Loman, 1995) در پژوهش خود به این نتیجه می‌رسد که معلم کار آمد، معلمی است که هیجان‌ها و عواطف مثبت فراگیر را از طریق یادگیری فعال و پرورش خلاقیت و تفکر انتقادی، حساسیت نشان دادن به احساسات دانشجویان به مطالب درسی و ایجاد یک فضای توأم با احترام تقویت می‌کند (به نقل از جعفری، ۱۳۸۴).

یکی از عوامل تشکیل دهنده برنامه درسی تاب‌آوری محور جو ارتباطی و نوع تعاملات بین دانش‌آموزان و معلم می‌باشد. دانش‌آموز می‌تواند با برقراری یک رابطه عاطفی مثبت به معلم خود اعتماد کند و موجب علاقه مندی دانش‌آموز به درس و مدرسه و برانگیخته شدن انگیزش درونی آنان می‌شود. ساختار آموزشی و نظم و انضباط حاکم بر کلاس درس از مقوله‌های دیگر برنامه درسی تاب‌آور است، زیرا با اعمال مدیریت صحیح کلاس، معلم می‌تواند رفتارهای مخرب و مزاحم را اصلاح نماید و یک محیط آرام و بدون تنش و درگیری جهت شرکت دانش‌آموزان در یادگیری را افزایش دهد.

برای دستیابی به این جو مثبت و صمیمی؛ معلم علاوه بر نقش الگویی خود، صداقت، همکاری، احترام به همدیگر، مشارکت، اجازه اشتباه دادن، گوش کردن و صحبت کردن با یکدیگر را در کلاس مورد بحث و گفتگو قرار دهد (حاتمی، ۱۳۹۵، ص: ۷۱).

توسعه کارهای گروهی تأثیر بسزایی در پرورش مهارت‌های تفکر و رشد و توانایی ذهنی و عملی فراگیران دارد، در چنین محیط‌هایی است که فراگیران به طور فعال به جست و جو، مطالعه و تجزیه و تحلیل مطالب می‌پردازند و از ترکیب مجدد آموخته‌های خود به دانش و شناخت تازه‌ای نائل می‌شوند. مدرسی که این گونه محیط‌های یادگیری پربار و پرتلاشی را بوجود می‌آورد، در حقیقت خود و فراگیرانش درگیر فرایند یاددهی - یادگیری فعال می‌شوند.

فناوری‌ها و رسانه‌های مختلف نیز باعث بهبود دانش و کیفیت برنامه درسی می‌شود و شامل کلیه رسانه‌های نوشتاری، نمایشی، دیداری، شنیداری، سه‌بعدی، موقعیت‌های آموزشی، مجموعه‌های چند رسانه‌ای، سی‌دی‌های آموزشی و مانند آن است که در فرآیند یادگیری و یاددهی مؤثرند. بدیهی است موضوع درسی با نوع رسانه به‌کار گرفته شده نیز باید مطابقت داشته باشد و تسلط مربی و معلم در به‌کارگیری هر نوع رسانه‌ای در زمان مناسب بسیار مهم است.

یکی از نقش‌های هر مربی و معلمی تعامل، همکاری، هماهنگی، همفکری و همدلی با مدیر، همکاران و کارکنان در محیط آموزشی است. چنانچه این همکاری مؤثر، سازنده، برجسته و آشکار باشد موجب مقبولیت، پذیرش و احترام فراگیران خواهد شد. در نتیجه مقبولیت و احترام مربی در نزد فراگیران، برنامه درسی تاب‌آور را به دنبال خواهد داشت.

معماری و فضای مدارس یکی از پارامترهای مؤثر تربیتی و آموزشی در امر تعلیم و تربیت نوین به شمار می‌رود معماری یا فضای فیزیکی مدرسه نیز در این میان به عنوان یک عامل زنده و پویا با رعایت شاخصهای روانشناسی و هنر درمانی در کیفیت فعالیت‌های آموزشی و بسط مولفه‌های برنامه درسی تاب‌آور تأثیرگذار است.

بنابراین یک معلم خودکارآمد در برنامه درسی مبتنی بر تاب‌آوری با به‌کارگیری شیوه‌های آموزشی مناسب و مدیریت درست در کلاس، جو مناسبی برای تعاملات مثبت بین خود و شاگردان در کلاس ایجاد می‌کند. دانش‌آموزان با درک این خودکارآمدی معلم، انگیزه‌های لازم را برای به‌کارگیری راهبردهایی برای بهبود وضعیت کلاسی و تحصیلی خود پیدا می‌کنند. از طرفی دیگر، برنامه درسی مبتنی بر تاب‌آوری با کیفیت باعث می‌شود سطح پیشرفت تحصیلی و انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان ارتقا یابد و همین افزایش انگیزه در بین دانش‌آموزان و

پیشرفت تحصیلی بالای آنها اتحاد یک کلاس را برای پیشبرد بهتر اهداف تدریس معلم بالا می‌برد که خود می‌تواند مبنایی برای ارتقای کیفی جو کلاس باشد. یافته‌های این سوال پژوهش با یافته‌های کولی و همکاران لومن (Collie., Shapka., & Perry, 2012)، ایمنتز و زولن (Imants., & Zoelen, 1995) چنگ و همکاران (Chong, , Klassen, Huan., Wong& Kates, 2010)، وفا، قوام و حسن‌زاده (۱۳۹۳) همسو است.

درواقع، مؤسسات آموزشی مخصوصاً مدارس با تقاضاگرایی، تعامل با جامعه و تناسب با نیازهای متحول و انتظارات نوپدید رو به رو هستند و بدین دلیل، برنامه ریزی و توسعه مستمر روانشناختی معلمان مشغول در این مؤسسات آموزشی به عنوان بخش بسیار مهمی از منابع انسانی در سطح مدارس، جایگاه خاصی در رشد و شکوفایی دانش آموزان دارند و با دادن امکانات جدید آموزشی و همچنین بالابردن کیفیت تدریس معلمان گام مهمی در پدیدار شدن یک جامعه پویا و پیشرفت در عرصه‌های مختلف را دربردارد.

با عنایت به آنچه از بررسی مولفه‌ها و ویژگیهای معلم تاب آور و برنامه درسی مبتنی بر تاب آوری ذکر شد، می‌توان نتیجه گرفت یکی از اساسی‌ترین ضرورت‌ها در برنامه‌های توانمندسازی معلمان و شاخصهای گزینش در شغل معلمی به توانمندیهای روانشناختی معلمان مربوط می‌شود، که تاب آوری یکی از مولفه‌های انکارناپذیر و جدایی‌ناشدنی در سلامت روان معلمان است. درواقع بر خلاف باور عوام در زمینه ساده انگاشتن حرفه معلمی، برای معلم حرفه‌ای پیچیدگیها و چالشهای مستمری در جریان است و عملکرد کارآمد معلم در این بحبوحه مستلزم تاب آوری بالای معلم است، به عبارتی انتظارات غیرواقع بینانه والدین، بعضاً سبکهای رهبری نامناسب در فضای مدرسه، تعداد بالای فراگیران، بروز روزافزون آسیبهای اجتماعی و روانشناختی در خانواده‌ها، بسط و گسترش مستمر رویه‌ها و بخشنامه‌های اجرایی در آموزش از یک سو و پیچیدگی‌های زندگی فردی و اجتماعی در بستر جامعه صنعتی از سوی دیگر ضرورت پرورش تاب آوری معلمان را بیش از پیش نشان می‌دهد و البته معلم تاب آور مجری برنامه درسی تاب آور نیز خواهد بود. قابل ذکر است تفویض اختیار بیشتر به معلم در اجرای برنامه‌های درسی در این راستا بسیار تاثیرگذار است. زیرا برنامه‌های درسی به منزله قلب نظام آموزشی بسیار حائز اهمیت است و این ارگان حیاتی در نظام متمرکز آموزش و پرورش به مهندسی شناختی به مراتب کارآمدتری نیازمند است زیرا پیشرفتهای مستمر روشهای یادگیری و توسعه حرفه‌ای بر راهکارهایی متعدد فعال سازی معلم در فرایند یاددهی-یادگیری تاکید میکنند، اساسی‌ترین و مهمترین نقش را در عملکرد دانش آموزان دارند، یادگیری فعال، پویا و خلاق، مستلزم دگرگونی در روش‌ها، نگرش‌ها و راهبردهای آموزش در کلاس است و این امر محقق نمی‌شود، مگر از طریق جذب و توسعه روانشناختی معلمان. در این برنامه درسی تاب آور، معلمان مهمترین بازیگران صحنه‌ی تعلیم و تربیت هستند این رو توانمندسازی روانشناختی معلمان برای ایفای نقش جدید خود در دنیای پرشتاب امروز، اهمیت و ضرورت خود را بیش از پیش نمایان می‌سازد. با توجه به اهمیت برنامه درسی تاب آور و تاثیرات معلم تاب آور در فرایند آموزش و پرورش و با توجه به نتایج پژوهش پیشنهادات کاربردی ارائه می‌شود:

تدوین شاخص‌هایی مبتنی بر ویژگیهای معلم تاب آور برای انتخاب معلم و ورود به دانشگاه فرهنگیان. تعریف نمودن پست مشاوره شغلی در فضای آموزش و پرورش به منظور تقویت تاب آوری و کمک رسانی به معلمان. به روز کردن مستمر اطلاعات و مهارت‌ها از طریق کارگاه‌های آموزشی و مهارت آموزی در زمینه‌ی تخصصی، شیوه‌های تدریس، روانشناسی تربیتی و یادگیری مداوم. ارزیابی از عملکرد معلمان با تکیه بر نحوه‌ی تدریس، توان علمی، پژوهش‌های فردی و همکارانه و تالیفات آنها. تدوین شاخص‌هایی مبتنی بر عناصر برنامه درسی تاب آور در تدوین کتب درسی. برگزاری دوره‌های آموزشی مبتنی بر مهارت‌های تاب آوری برای والدین و معلمان. حمایت مادی و معنوی از معلمان تاب آور. حضور روانشناسان تربیتی در فضای کلاس درس و ارزیابی معلمان بر اساس شاخصهای تاب آوری.

چند پیشنهاد پژوهشی نیز به شرح زیر ارائه می‌شود:

- پژوهش در زمینه بررسی و تعیین اهداف آموزشی و میزان تطابق اهداف با شاخصهای برنامه درسی مبتنی بر تاب آوری.
- مطالعه و پژوهش تطبیقی مدارس موفق با توجه به استفاده و کاربرد برنامه درسی مبتنی بر تاب آوری موثر
- مطالعه و پژوهش در زمینه میزان موفقیت معلمان حائز رتبه های برتر جشنواره الگوهای برتر تدریس و چگونگی تاثیر آنها بر موفقیت بکار گیری برنامه درسی مبتنی بر تاب آوری
- تدوین و اعتباریابی الگوی برنامه درسی مبتنی بر تاب آوری در دانشگاه فرهنگیان.
- بررسی و امکان سنجی کاربرست شاخصهای برنامه درسی مبتنی بر تاب آوری
- بررسی و واکاوی عوامل موثر بر اجرای برنامه درسی مبتنی بر تاب آوری با رویکرد پدیدارشناسی
- تبیین شاخصهای ارزیابی برنامه درسی مبتنی بر تاب آوری و بررسی میزان کاربرست آنها توسط سرگروه های آموزشی پایه های مختلف دوره تحصیلی ابتدایی.

مشارکت نویسندگان

نویسنده در مقاله در زمینه اجرا و تحلیل و تدوین مشارکت کامل داشته است.

تشکر و قدردانی

در پایان لازم است، از همه متخصصان، اساتید معلمانی که ما را در انجام پژوهش یاری رساندند، کمال تشکر را داشته باشیم.

تعارض منافع

هیچ گونه تعارض منافع توسط نویسندگان بیان نشده است.

References

- Aghaei, K, Suleiman Pham, M, Jabardakht Benabi, N, & Jafari Kaliber, F. (2020). The role of lesson planning in the academic progress of students. *International conference of psychology, educational sciences and lifestyle*. [In Persian]
- Behzadpoor S, Motahhari Z S, Vakili M, Sohrabi F. (2015). The Effect of Resilience Training on Increasing Psychological Well-Being of Infertile Women. *J. Ilam Uni. Med. Sci*, 23 (5), 131-142. [In Persian]. [In Persian]
- Campbell, A., McNamara, O., & Gilory, P. (2004). *Practitioner research and professional development in education*, PaulChapman Publishing.
- Caple, Susan. (1997). Learning to teach physical education in the secondary school, New York. USA. *Journal of classroom management*, 5(1), 11-12.
- Chong, W. H., Klassen, R. M., Huan, V. S., Wong, I., & Kates, A. D. (2010). The relationships among school types, teacher efficacy beliefs, and academic climate: Perspective from Asian middle schools. *Journal of Educational Research*, 103(3), 183-190
- Collie, R. J., Shapka, J. D., & Perry, N. E. (2012). School climate and social-emotional learning: Predicting teacher stress, job satisfaction, and teaching efficacy. *Journal of Educational Psychology*, 104(4), 1189-1204
- Creswell, J. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*, Thousand Oaks: Sage.
- Creswell, J., & Plano Clark, V. (2007). *Designing and conducting mixed methods research*, Thousand Oaks: Sage. *Methodology*, 11 (4), 327-344.
- Dezhban, R, Samavatian, H, & Arshadhi, N. (2019). The relationship between neuroticism and psychological toughness with employees' well-being: the mediating role of resilience and

- mindfulness and the moderating role of working hours and type of shift work. *Industrial and Organizational Psychology Studies*, 7(2), 259-282.[In Persian]
- Ebrahim Kafouri, K, Maliki, H, &Khosravi Babadi, A. A. (2014). Examining the role of Klein's curriculum elements in academic failure in the first year of high school mathematics from the perspective of curriculum partners. *Research in Curriculum Planning*, 12(17 (series 44), 50-62.[In Persian]
- Ebrahimi Qawamabadi, S. (2010). The relationship between resilience and job satisfaction among teachers in normal and exceptional schools in Tehran. *Psychology of Exceptional Individuals*, 1(1), 67-81.[In Persian]
- Ghasemi, S.A, and Miri, M. (2022). The role of academic resilience and academic ethics in predicting students' academic success. *Bioethics*, 13(38), 1-10.[In Persian]
- Glasser, W. (2016). *Schools without fail*. (Simplified translation by Hamza) Tehran: Roshd.[In Persian]
- Glasser, William. (2003). Enhancing instruction, teaching in the quality classroom. *Journal of Effective Teaching*,5(1), 66-75.
- Golestane, S, & Timuri, E. (2018). Investigating some important antecedents and consequences of teachers' resilience. *Psychological Achievements (Educational Sciences and Psychology)*, 26(1 (21), 169-190.[In Persian]
- Hassanzadeh Namin, F; Peymani, J; Ranjbaripour, T,& Abul Ma'ali al-Hasani, K. (2018). Psychological well-being prediction model based on resilience considering the mediating role of perceived stress. *Journal of Psychological Science*,18(77), 569-577.[In Persian]
- Hatami, Z. (2015). *Educational management of teaching skills*. Tehran: Koresh Print.[In Persian]
- Hosni al-Qar, M, Najafi Lahijani, M. M, & Khayami Abiz, H. (2022). The role of moral intelligence and resilience in predicting students' psychological security. *Bioethics*, 13(38), 1-11.[In Persian]
- Hosseini Yazdi, A; Mashhadhi, A; Kimiaei, A & Asami, Z. (2016) The effectiveness of special intervention program for divorced children on improving children's self-concept and resilience. *Applied Psychology Quarterly*, 9(33), 21-7.[In Persian]
- Hosseini, S. M. (1402). Ethics and teaching requirements of theology courses in schools. *Journal Curriculum Development Research*, 3(4), 60-73.[In Persian]
- Imanizadeh, Gh; Malek Ahmadi, F. (2017). Examining the exemplary role of the teacher in increasing students' resilience based on learning theory. *Journal of new developments in psychology, educational sciences and education*, 1(5), 1-19.[In Persian]
- Imants, J., & Zoelen, A. V. (1995). Teachers' sickness absence in primary schools, school climate and teachers' sense of efficacy. *School Organization*, 15(1), 77-86
- Isanejad, O, &Heydarian, M. (2018). The effectiveness of resilience training on improving the quality of life and resilience of freed people. *Iranian Journal of War and Public Health*,1(12),1-19.[In Persian]
- Jabransari, M;& Qasimpour Dehaqani, A. (2021). The effect of hidden curriculum on academic enthusiasm and academic vitality with the mediation of self-efficacy in male and female students of the second year of elementary school in Dahaghan city. *Journal Curriculum Development Research*, 2(1), 22-40.[In Persian].
- Jafari, M. (2004). *Effective factors in effective teaching*. Doctoral thesis of Islamic Azad University of Tehran, Department of Science and Research.[In Persian]
- Jahid Motlagh, O,& Yonesi, S. J; Izkhosh, Ma,& Fadzi, M. (2014). The effectiveness of resilience training on the mental stress of female high school students living in a dormitory. *School Psychology*, 4(2), 21-7.[In Persian]
- Jalili, A,& Hosseinchari, M. (2010). Explaining psychological resilience in terms of self-efficacy in student athletes and non-athletes. *Journal of Sports and Motor Development and Learning*. 6, 131-153.[In Persian]
- Kalbasi, A, & Zahabion, Sh. (2018). Investigating the level of student resilience of Farhangian University of Isfahan and teaching resilience in the curriculum. *Theory and Practice in Teachers Education*, 5(7), 75-93.[In Persian].

- Kaveh, M., & Karamati, H. (2016). The effectiveness of resilience training on parental stress, marital satisfaction and resilience of parents of children with learning disabilities. *Scientific Research Journal of Learning Disabilities*, 1(9), 13-38.[In Persian]
- Mason, I. (2002). Linking qualitative and quantitative data analysis, In: A. Bryman & R. Burgess (Eds.). *Analyzing qualitative data*, New York: Routledge.
- Mc Conkey, R., Truesdale-Kennedy, M., Chang, M. Y., Jarrah, S. & Shukri, R. (2008). The impact on mothers of bringing up a child with intellectual disabilities: A cross-cultural study, *International Journal of Nursing Studies*, 45, 65-74.
- Mebli, Kabri, and Kayani, Qamar. (2016). The relationship between job burnout and mental health of exceptional school teachers: the mediating role of job involvement. *JHPM*, 7(1), 52-60.[In Persian]
- Meshaihi Dolatabadi, M. R., & Mohammadi, M. (2013). Resilience and spiritual intelligence as predictive variables of academic self-efficacy in urban and rural students. *School Psychology*, (2)3, 205-225.[In Persian]
- Mikaili, N, Ganji, M., & Talebi Joibari, M. (2011). Comparison of resilience, marital satisfaction and mental health in parents of children with learning disabilities and normal children, *Learning Disabilities*, 1(2), 120-137.[In Persian]
- Mohabi, Samia; Sugar, O; Pourshahriar, H. (2017). The effect of resilience training program on cognitive evaluations, coping and emotions. *Developmental psychology (Iranian psychologists)*, 15(57), 83-99.[In Persian]
- Mohammadi Shemirani, S, Saadipour, I, Dartaj, F, Ebrahimi, Q. S, Philosfinejad, M R. (2020). The effect of game-based resilience training on children's aggression under the supervision of welfare organization. *Scientific Research Quarterly of Psychological Sciences*, 20 (99), 364-353.[In Persian]
- Mohammadi, M. (2004). *Investigation of factors affecting resilience in people at risk of substance abuse*. Doctoral thesis of Tehran University of Welfare and Rehabilitation Sciences.[In Persian]
- Montazeri, A., & Faizi, S. (2022). Analysis of the role of individual resilience and maturity in the self-efficacy of physical education teachers in the conditions of the covid-19 pandemic. *Human resource management in sports*, 8(2), 219-235.[In Persian]
- Mousavi, Z.S, & Jamali, N. (2022). The effectiveness of the Pennsylvania Resilience Program on the resilience of second year elementary school students. *International Conference on Management and Human Sciences Research in Iran*. [In Persian]
- Noy, C. (2008). Sampling knowledge: The hermeneutics of snowball sampling in qualitative research, *International Journal of Social Research* Campbell, A., McNamara, O., & Gilroy, P. (2004). *Practitioner research and professional development in education*, Paul Chapman Publishing.
- Ogaboh, A. A. M. I. & Ashibi, N.I. (2010). Teachers' leadership style, classroom variables and students' academic performance in Calabar metropolis, Nigeria. *Educational Research*, 1(6), 178-185.
- Omran, P, Afkari, F, & Kaderi, M. (2020). The effectiveness of reverse education on students' academic resilience. *Research in Curriculum Planning*, 18(41 (68), 178-189.[In Persian].
- Özbey, S. (2012). An investigation on candidate preschool teachers' communication skills and emotional intelligence. *New Trends on Global Education Conference Cyprus*. September. Positive life adaptations. New York: Kluwer Academic: 179-224.
- Pak Mehr, H, & Gholamzadeh Bafghi, Z. (2021). The mediating role of job resilience training in the relationship between the emotional atmosphere of the family and the psychological consequences of the teachers of students with special needs during the corona epidemic. *Journal of Research in Elementary Education*, 4(7), 33-46.[In Persian].
- Pakpour V, Sadeghi R, Salimi S, Sarbakhsh P, Malek Mirzaei E. (2021). The Predictive Role Of Resilience And Self-Worth In Health -Promoting Behaviors Among The Elderly. *Nursing and Midwifery Journal*, 19 (6), 470-482.[In Persian]
- Ray D. (2004). *Research in the classroom*. Translated by Sarkararani MR, Moghadam AR. Tehran: Education Ministry. [In Persian]

- Rezaei, A. A., & Siri, H. (2020). The role of teachers in reforming the curriculum of language education in Iran's educational system. *Journal Of Foreign Language Research* , 11(1), 27-46.[In Persian.]
- Safavizadeh, N, Agha Hosseini, T. (2006). *Class management methods and communication skills with students*. Qazvin Hadith Publications Today.[In Persian]
- Samani S, Jokar B, Sahragard N.(2007). Effects of Resilience on Mental Health and Life Satisfaction . *IJPCP*,13 (3) ,290-295.[In Persian]
- Santra. (2002). *Promote of classroom quality*. [Online]. [2007.6.18].
- Sepahund, T. (2018). The role of workplace spirituality and resilience in predicting employees' psychological well-being. *Journal of Psychology*, 23(3 (91), 320-334.[In Persian]..
- Shab Zandarqadim, F ,& Hajti Sesamsi, Z. (2022). The role of teachers in increasing the resilience and tolerance of students, the third national conference of applied ideas in educational sciences, *psychology and cultural studies*, Bushehr.[In Persian]
- Siebert, A. (2007). How to develop resiliency strengths. Available: www.resiliencycenter.com
- Sohbatlo, A. (2020). Analyzing teaching-learning approaches in order to provide a suitable model of discipleship in Farhangian University. *Journal Curriculum Development Research*, 1(1), 1-23.[In Persian]
- Wafa, Sh, Ebrahimi Qavam, S ,& Asadzadeh,H. (2013). The relationship between teacher's self-efficacy beliefs and student's perception of classroom atmosphere with self-regulation learning strategies and its comparison in high school female students of gifted and normal schools in Tehran. *Psychology of Exceptional People Quarterly*, 4(14), 104-126.[In Persian]
- Williams, N. (2006). *Social research methods*. Thousand Oaks: Sage.
- Zain Abadi, H,&Khabareh, K. (2019). A reflection on the phenomenon of a resilient teacher; Phenomenology of teachers' attitudes and lived experiences. *Management and planning in educational systems*, 13(1), 13-36.[In Persian]
- Zarean, Gh; Motamedi, A; Farahbakhsh, K,& Salimi Bejstani, H. (2020). Family resilience model based on lived experiences. *Scientific Journal the Women and Families Cultural-Educational*, 16(55), 7-30.[In Persian]